

Pavlyk N. V. Psykhodiagnostyka osoblyvostej kharakteru majbutn'ogo pedagoga : metod. rek. [Psychodiagnosics features of the future teacher: method. Recommendation] / N. V. Pavlyk. – К. : Logos, 2013. – 48 p.

3. Структура характера [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://spb-tei.ru/2005/08/17/struktura-kharaktera>
Struktura kharaktera [Elektronnyj resurs] [Structure of character]. – Rezhim dostupa : <http://spb-tei.ru/2005/08/17/struktura-kharaktera>
4. Помиткін Е. О. Психологічні закономірності та механізми духовного розвитку дітей і молоді : дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 / Помиткін Едуард Олександрович. – К., 2008. – 560 с.
Pomytkin E. O. Psykhologichni zakonomirnosti ta mekhanizmy dukhovnogo rozvytku ditej i molodi : dys. ... d-ra psykhol. nauk : spec. 19.00. 07 [Psychological regularities and mechanisms of spiritual development children and youth] / Pomytkin Eduard Oleksandrovych. – Kyiv, 2008. – 560 p.
5. Фортунатова М. О. Формування моральних цінностей у дошкільнят і молодших школярів / М. О. Фортунатова // Батьківський комітет України : газ. для батьків та вчителів. – 2014. – № 1 (7). – С. 8.
Fortunatova M. O. Formuvannja moral'nykh cinnostej u doshkil'njat i molodshykh shkoljariv / M. O. Fortunatova [Formation of moral values in pre-school and primary school children] // Bat'kivs'kyj komitet Ukrai'ny : gaz. dlja bat'kiv ta vchyteliv. – 2014. – № 1 (7). – P. 8.

УДК 159.923.2

Д. В. Піонтковська

Received April 30, 2014;

Revised May 06, 2014;

Accepted May 19, 2014.

ОСОБЛИВОСТІ ВАЛЕНТНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті презентовано результати вивчення проблеми становлення національної ідентичності студентської молоді. Розкрито сутність і структуру феномену «національна ідентичність» порівняно з феноменом «етнічна ідентичність», встановлено співвідношення цих понять. Зокрема, висвітлено подібність і конкретні відмінності між поняттями «національна ідентичність» та «етнічна ідентичність», що зумовлено однаковими і відмінними ознаками національної й етнічної спільностей, відповідно. Доведено, що валентність, тобто емоційне забарвлення (позитивність) національної ідентичності, є важливим оцінюванням

афективного компонента цього феномену. Описано психодіагностичну методику дослідження валентності національної ідентичності в осіб юнацького віку. Емпірично виявлено, що кількісні показники валентності національної ідентичності студентів, які навчаються на спеціальностях «Українська філологія» та «Історія» є дещо вищими, порівняно з респондентами, що здобувають такі спеціальності, як «Філософія», «Культурологія», «Журналістика», «Лікувальна справа», «Правознавство», «Математика», «Геодезія», «Транспортні технології» (автомобільний транспорт), «Соціальна педагогіка», «Логопедія» і «Психологія». Водночас зафіксовано, що відмінності між емоційним забарвленням (позитивністю) національної ідентичності студентів, які отримують зазначені спеціальності, є статистично незначущими. Зроблено висновок про те, що вибір і здобування спеціальності, яка передбачає тривале й ґрунтовне вивчення історії та мови своєї нації, є одним із важливих чинників розвитку національної ідентичності студентської молоді.

Ключові слова: національна ідентичність, афективний компонент, валентність (позитивність), спеціальність, студентська молодь.

Piontkovska D. V. Features of Students' National Identity Valence. The article presents the results of the study dealing with the problem of formation of students' national identity. The essence and structure of the concept of «national identity» has been outlined as compared to the concept of «ethnic identity» and the correlation between these concepts has been analysed. In particular, the similarities and specific differences between the concepts of «national identity» and «ethnic identity» have been outlined taking into consideration the similar and different features of national and ethnic communities respectively. It has been proved that the valence, that is the emotional colouring (positivity) of national identity, is an important component of the affective assessment of this concept. Psycho-diagnostic methods applied to the study of valence of young people's national identity have been described. It has been empirically found that the quantitative characteristics of valence of students' national identity enrolled in specialties «Ukrainian Philology» and «History» are relatively higher compared to students enrolled in such specialties as «Philosophy», «Culture Studies», «Journalism», «Medicine», «Law», «Mathematics», «Geodesy», «Transport Technologies» («Road Transport»), «Social Pedagogy», «Logopediya» and «Psychology». However, it has been found that the differences between the emotional colouring (positivity) of students' national identity concerning students enrolled in the above-mentioned specialties are statistically insignificant. It has been concluded that the choice of the specialty which involves long and profound study of one's national history and language is one of the important factors in the development of student's national identity.

Keywords: national identity, affective component valence, specialty, students.

Пионтковская Д. В. Особенности валентности национальной идентичности студенческой молодежи. В статье представлены результаты изучения проблемы становления национальной идентичности студенческой молодежи. Раскрыто сущность и структуру феномена «национальная идентичность» в

сравнении с феноменом «этническая идентичность» и установлено соотношение этих понятий. В частности, освещены сходство и конкретные различия между понятиями «национальная идентичность» и «этническая идентичность», что обусловлено одинаковыми и отличительными признаками национальной и этнической групп, соответственно. Доказано, что валентность, т. е. эмоциональная окраска (позитивность) национальной идентичности, является важной оценкой аффективного компонента этого феномена. Описана психодиагностическая методика исследования валентности национальной идентичности у лиц юношеского возраста. Эмпирически установлено, что количественные показатели валентности национальной идентичности студентов, изучающих специальности «Украинская филология» и «История», несколько выше, по сравнению с респондентами, изучающими такие специальности, как «Философия», «Культурология», «Журналистика», «Лечебное дело», «Правоведение», «Математика», «Геодезия», «Транспортные технологии» («Автомобильный транспорт»), «Социальная педагогика», «Логопедия» и «Психология». Также отмечено, что различия между эмоциональной окраской (положительностью) национальной идентичности студентов, изучающих вышеупомянутые специальности, статистически незначимые. Сделан вывод о том, что выбор и изучение специальности, которая предполагает длительное и глубокое изучение истории и культуры своей нации, является одним из важных факторов развития национальной идентичности студенческой молодежи.

Ключевые слова: национальная идентичность, аффективный компонент, валентность, специальность, студенческая молодежь.

Постановка наукової проблеми та її значення. Важливим завданням виховного процесу в сучасній вітчизняній вищій школі, що відбито в Концепції національного виховання студентської молоді, виступає розвиток національної ідентичності студентства. Необхідність розв'язання такого завдання зумовлено потребою збереження власної національної ідентичності молодими українцями в умовах невпинного інтегрування нашої держави до світового культурного та економічного простору. Тому, в умовах сьогодення особливо актуальні вітчизняні наукові теоретико-експериментальні дослідження, що проводяться в межах вікової та педагогічної психології з метою вивчення проблеми розвитку національної ідентичності студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Теоретичний аналіз сучасних психологічних робіт, які стосуються зазначеної вище проблеми, засвідчив її недостатнє вивчення. Так, предметом наукового дослідження вітчизняних науковців виступали: у галузі соціальної психології – конкретні аспекти проблеми етнічної ідентичності сту-

дентської молоді (специфіка етнічної ідентичності студентів II–III курсів вищих навчальних закладів – О. В. Бичко; етнічна самоідентифікація як основа етнопсихологічних життєвих орієнтацій студентства – М. Б. Боднар; зв'язок між складниками етнічної ідентичності та Я-концепцією студентів III–IV курсів вищих навчальних закладів м. Київ – О. М. Васильченко); у галузі вікової психології – роль національної ідентифікації у становленні Я-образу особистості періоду 1914–1920-х рр. (О. В. Шевченко). Зважаючи на те, що проблеми національної ідентичності студентської молоді певною мірою стосується лише робота О. В. Шевченко, презентуємо нижче аналіз її основних положень.

На думку О. В. Шевченко [6], національна ідентифікація є самоототожненням і самоуподібненням людини з конкретною нацією, що виявляється в почутті належності до неї на засадах стійкого емоційного зв'язку, який зумовлений сформованою системою усвідомлених уявлень й оцінювань низки ознак життєдіяльності цієї нації, прийняттям її норм і національних цінностей. Основним результатом процесів національної ідентифікації і самопізнання особистості виступає національний «Я-образ», що трактується психологом як система відповідних знань та узагальнених уявлень про власне Я.

За результатами вивчення особливостей становлення національного «Я-образу» досліджуваних, О. В. Шевченко встановила, що, порівняно з періодом ранньої юності, у підлітковому віці таке психічне утворення є значно простішим. Також науковець емпірично виявила регіональні особливості національної ідентифікації респондентів 1914–1920-х рр. із північно-східних, західних і південних регіонів країни та з'ясувала їх вплив на становлення «Я-образу» респондентів. Зокрема, встановлено, що досліджувані підліткового й раннього юнацького віку із західних регіонів характеризуються вищим рівнем національної ідентичності порівняно з їхніми ровесниками, які проживають у північно-східних і південних регіонах держави. Чинником установлених регіональних відмінностей, на її думку, виступає специфіка етногенези.

Варто також зазначити, що О. В. Шевченко вживає терміни «національна ідентифікація» (презентуючи тему дослідження) та «етнонаціональна самоідентифікація» (висвітлюючи предмет дослідження) як тотожні. На нашу думку, правомірність використання термінів «національна ідентифікація», «національна самоідентифікація», «етнічна

ідентифікація», «етнічна ідентичність» чи «національна ідентичність» тощо як тотожних потребує глибшого теоретичного обґрунтування.

Отже, нестача в межах вітчизняної вікової психології наукових робіт, які б присвячувалися проблемі розвитку національної ідентичності студентської молоді, призвела до необхідності емпіричного вивчення такого її аспекту, як специфіка валентності національної ідентичності студентства, розкриття результатів якого стало метою статті.

Методи та методики. У дослідженні використовувалися такі методи: теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, узагальнення, систематизація наукових робіт із проблеми національної ідентичності); емпіричні (методики – оцінювання позитивності та невизначеності етнічної ідентичності О. М. Татарко і Н. М. Лебедевої; «Хто Я?» М. Куна і Т. Макпартленда; «Типи етнічної ідентичності» Г. У. Солдатової, С. В. Рижової); статистичної обробки даних (*t*-критерій Ст'юдента).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. За результатами проведеного теоретичного аналізу низки наукових робіт із проблем національної та етнічної ідентичності (М. Барретт, А. М. Березін, О. В. Бичко, М. Й. Боришевський, П. І. Гнатенко, В. М. Павленко, Е. Д. Сміт, Г. У. Солдатова, Т. Г. Стефаненко та ін.), який повною мірою презентований у нашій нещодавній публікації [8], було встановлено співвідношення понять «етнічна ідентичність» і «національна ідентичність». Дотримуючись співзвучної із Л. М. Співак [2] позиції, вважаємо за необхідне певною мірою розрізняти такі поняття. Етнічна ідентичність може існувати і в усвідомленому, і в неусвідомленому видах, виступаючи когнітивно-емоційним усвідомленням людиною власної належності до певної етнічної спільності, яка має такі ознаки: мова, цінності та норми, історична пам'ять, релігія, уявлення про рідну землю, міф про спільних предків, національний характер, народне й професійне мистецтво тощо, тоді як національна ідентичність – це когнітивне та емоційне усвідомлення особистістю власної належності до певної нації, що має свою назву, власну історичну територію, спільні міфи, історичну пам'ять, спільну масову громадську культуру, свою мову, спільну економіку, однакові для всіх юридичні права та обов'язки. Порівняно з етнічною, національна ідентичність існує лише в усвідомленому вигляді.

І в національній ідентичності, і в етнічній, слідом за М. Барреттом [7] і Т. Г. Стефаненко [4], ми виокремлюємо когнітивний та афективний

компоненти. До змісту когнітивного компонента національної (етнічної) ідентичності належать: знання про існування національної (етнічної) групи, знання про національну (етнічну) територію, символіку, звичаї, традиції, історичні події та героїв, віднесення себе до конкретної національної (етнічної) групи; приписування іншим представникам своєї нації (етносу) певних ознак, що були перераховані вище. Афективний компонент національної (етнічної) ідентичності утворюють ступінь прихильності та її суб'єктивна актуальність. Ступінь прихильності до національної (етнічної) ідентичності виявляється у значущості належності індивіда до конкретної національної (етнічної) групи, почуттях належності до цієї (етнічної) національної групи, а також у почуттях щодо проживання на даній території. До афективного компонента національної (етнічної) ідентичності належать такі почуття: гордість чи сором, самоповага чи зневага та ін. Валентність [5], тобто емоційне забарвлення національної ідентичності, є важливим оцінюванням афективного компонента цього феномену.

В експериментальному дослідженні, що проводилося з метою вивчення валентності (позитивності) національної ідентичності, взяли участь студенти денної та заочної форм навчання вишів Києва, Львова, Харкова, Рівного і Бердянська. До вибірки увійшло 527 осіб віком 17–22 роки. Характеризуючи вибірку докладніше, зазначимо, що респонденти – студенти педагогічних, медичних, юридичних, технічних ВНЗ; майбутні фахівці в таких галузях: історія, філософія, культурологія, українська філологія, журналістика, лікувальна справа, правознавство, математика, геодезія, транспортні технології (автомобільний транспорт), соціальна педагогіка, логопедія, психологія. Усі респонденти за національністю – українці.

Для експериментального дослідження особливостей валентності (позитивності) національної ідентичності студентської молоді використано модифікований нами варіант методики оцінювання позитивності та невизначеності етнічної ідентичності О. М. Татарко і Н. М. Лебедєвої [5]. Відзначимо, що окремі твердження модифікованої методики змінено так, щоб вони сприяли вивченню національної ідентичності. Цим було забезпечено змістову валідність методики. Модифіковану методику перевіряли щодо її надійності, що було підтверджено стійкістю результатів, які отримано після повторних тестувань респондентів. Відзначимо, що модифікація цієї методики та емпіричне вивчення валентності (позитивності) національної ідентичності студентства проводили Л. М. Співак разом із науковим керівником.

Для вивчення валентності (позитивності) національної ідентичності респондентів аналізували результати якісного оцінювання ними таких тверджень модифікованої методики: 1. «За кордоном мені було б приємно відчувати себе представником саме своєї нації»; 4. «Мені неприємно вкотре згадувати про свою національність»; 6. «Якщо б у мене була можливість вибрати національність, я б вибрав цю саму»; 8. «Я не люблю, коли мене вкотре запитують про мою національність, у такому разі намагаюсь обережно змінити тему розмови». Якісні оцінки, які засвідчували ступінь згоди досліджуваних із презентованими вище твердженнями, переводили у кількісні оцінки за такою шкалою: «абсолютно не згідний» – 1 бал; «частково не згідний» – 2; «не знаю» – 3; «частково згідний» – 4; «абсолютно згідний» – 5. Відзначимо також, що четверте й восьме твердження протилежні. За характеристикою «валентність» кожен респондент міг набрати від 4 (найменша кількість) до 20 (найбільша кількість) балів. Окрім цього, для кожної вибірки студентів, які здобували різні спеціальності, обраховували середнє значення валентності (позитивності) національної ідентичності. Ступінь валентності (позитивності) визначали так: 4–8 балів – низький; 9–11 – середній; 12–16 – вище середнього; 17–20 балів – високий.

Нижче розкрито аналіз отриманих експериментальних результатів.

Найвищі кількісні показники валентності зафіксовано у вибірці респондентів, які здобувають такі спеціальності: «Історія» – 17,1 та «Українська філологія» – 17,25. У вибірках досліджуваних, які навчаються задля отримання інших спеціальностей, встановлено такі результати: «Філософія» – 16,04; «Культурологія» – 16,73; «Журналістика» – 16,32; «Лікувальна справа» – 15,97; «правознавство» – 16,76; «Математика» – 16,42; «Геодезія» – 16,19; «Транспортні технології» (автомобільний транспорт) – 16,57; «Соціальна педагогіка» – 15,84; «Логопедія» – 16,64, «Психологія» – 16,19.

Потрібно відзначити, що статистично значущих відмінностей між отриманими кількісними показниками, які перевіряли за допомогою методу статистичної обробки даних *t*-критерій Стьюдента [3], не виявлено.

Презентовані результати засвідчили, що ступінь валентності (позитивності) національної ідентичності більшості студентів – майбутніх фахівців різних сфер життєдіяльності – вищий від середнього. Водночас, високий ступінь валентності (позитивності), що було вияв-

лено в студентів, які здобувають спеціальності «Історія», «Українська філологія», дав підстави зробити висновки щодо чинників розвитку досліджуваного феномену, а саме: свідоме обрання та здобування таких спеціальностей, що передбачають тривале й ґрунтовне вивчення історії та мови своєї нації, зумовлює значний вплив на розвиток національної ідентичності студентської молоді.

Отримані результати щодо сформованості високого та вищого від середнього ступенів валентності (позитивності) національної ідентичності в більшості студентів підтвердилися і знайшли пояснення в результатах інших проведених нами методик – М. Куна і Т. Макпартленда «Хто Я?» [5], «Типи етнічної ідентичності» (автори – Г. У. Солдатова, С. В. Рижова) [1]. Зазначимо, що методику М. Куна й Т. Макпартленда «Хто Я?» незначною мірою модифіковано. Зокрема, респондентам пропонували дати 20 різних відповідей на запитання «Хто я такий?», розмістивши їх за порядком значущості, що дало змогу визначити ступінь значущості національної ідентичності для досліджуваних. Загалом було встановлено, що майже половина студентів (45,54 %) ідентифікувала себе як представників української нації. Значущість національної ідентичності для решти респондентів склала 5,5, що є середнім від усіх рангів, які присвоювали цьому показникові. Такий кількісний показник засвідчує достатньо високу значущість національної ідентичності студентства.

Порівняно з власною національною ідентичністю, більш значущими для респондентів виявилися ідентети, пов'язані з їх соціальним самовизначенням, зокрема, навчання і громадська діяльність у вищому навчальному закладі (студент, студентський лідер, староста тощо); майбутня професійна діяльність (майбутній філолог, історик, юрист, лікар, журналіст, учитель та ін.); особисте життя – сімейні ролі та статуси в сьогоденні (донька, син, хрещена мати, дружина, чоловік та ін.) й у майбутньому (майбутня дружина, чоловік); соціальні ролі та статуси (друг, подруга, порадник та ін.). Водночас дещо меншої значущості юнаки й дівчата надали якостям, які стосуються їхньої майбутньої професійної діяльності (комунікабельний, грамотний, емпатійний тощо), ще менше – особистим самохарактеристикам (справедливий, щирий, запальний, добрий, сміливий та ін.) і власним інтересам (подобається співати, танцювати тощо).

Методика «Типи етнічної ідентичності» Г. У. Солдатової та С. В. Рижової [1] була модифікована так, щоб її твердження стосува-

лися нації і національної ідентичності. За допомогою цієї методики з'ясували, що студенти, які вирізняються високою і вищою від середньої валентністю (позитивністю) національної ідентичності, а також відзначили власну національність у методиці «Хто Я?», характеризуються і позитивною національною ідентичністю (нормою). Такий тип національної ідентичності виявлено у 86,71 % юнаків і дівчат, тобто в більшості досліджуваних. Характеристики студентів із позитивною національною ідентичністю такі: надання переваги способу життя своєї нації; повага в ставленні до інших представників своєї та чужих націй; значущість національної мови й культури; ставлення з повагою до мови та культури інших націй. Респонденти із цим типом національної ідентичності пишаються тим, що вони українці за національністю; мовою, культурою, традиціями та історією своєї нації.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отримані теоретико-експериментальні результати сприяли формулюванню таких висновків. Валентність (позитивність) – важлива оцінка афективного компонента національної ідентичності. Студентство вирізняють високий і вищий від середнього ступені валентності національної ідентичності. Кількісні показники валентності (позитивності) національної ідентичності студентів, які навчаються за спеціальностями «Українська філологія», «Історія» дещо вищі, порівняно з респондентами, що здобувають такі спеціальності, як «Філософія», «Культурологія», «Журналістика», «Лікувальна справа», «Правознавство», «Математика», «Геодезія», «Транспортні технології» (автомобільний транспорт), «Соціальна педагогіка», «Логопедія», «Психологія».

Водночас встановлені відмінності між валентністю (позитивністю) національної ідентичності студентів, які отримують різні спеціальності, статистично не значущі. Суттєвий вплив на розвиток національної ідентичності студентської молоді зумовлює їх свідомий вибір і здобування спеціальності, яка передбачає тривале й ґрунтовне вивчення історії та мови своєї нації. Значний інтерес становить такий перспективний напрям досліджуваної проблеми, як оптимізація процесу розвитку національної ідентичності в студентській молоді.

Література

1. Гнатенко П. И. Идентичность: философский и психологический анализ / П. И. Гнатенко, В. Н. Павленко. – Киев : Наук. думка, 1999. – 463 с.
Gnatenko P. I. Identichnost: filosofskiy i psikhologicheskiy analiz [Identity: Philosophical and Psychological Analysis] / P. I. Gnatenko, V. N. Pavlenko. – Kyev : Nauk. dumka, 1999. – 463 p.

2. Піонтковська Д. В. Проблема національної ідентичності особистості у просторі вікової психології / Д. В. Піонтковська, Л. М. Співак // Наук.-практ. журн. Півд. наук. центру НАПН України «Наука і освіта». Сер. : Психологія. Темат. спецвип. «Психологія особистості: теорія, досвід, практика». – 2012. – № 6. – С. 194–198.
Piontkovs'ka D. V. Problema natsional'noyi identychnosti osobystosti u prostori vikovoyi psykholohiyi [The Concept of Person's National Identity within the Age Psychology] / D. V. Piontkovs'ka, L. M. Spivak // Nauk.-prakt. zhurn. Pivd. nauk. tsentru NAPN Ukrainy «Nauka i osvita». Ser. : Psykholohiya. Tematychnyy spetsvyпуск «Psykholohiya osobystosti: teoriya, dosvid, praktyka». – 2012. – № 6. – P. 194–198.
3. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : ООО «Речь», 1998. – 350 с., ил.
Sidorenko E. V. Metody matematycheskoy obrabotky v psykholohyyu [Methods of the mathematical processing in Psychology] / E. V. Sidorenko. – SPb. : ООО «Rech'», 1998. – 350 p., yl.
4. Стефаненко Т. Г. Социальная психология этнической идентичности : автореф. дис. на соиск. ученой степени д-ра психол. наук : спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Т. Г. Стефаненко. – М., 1999. – 14 с.
Stefanenko T. G. Social'naja psikhologija etnicheskoy identichnosti [Social Psychology of Ethnic Identity] : avtoref. dis. na soisk. uchenoy stepeni d-ra psikhol. nauk : spec. 19.00.05 «Social'naya psikhologiya» / T. G. Stefanenko. – M., 1999. – 14 p.
5. Татарко А. Н. Методы этнической и кросс-культурной психологии : учеб.-метод. пособие / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедева. – М. : Изд. дом «Высш. шк. экономики», 2011. – 238, [2] с.
Tatarko A. N. Metody etnicheskoy i kross-kul'turnoj psikhologii [Methods of Ethnic and Cross-Cultural Psychology] : учеб.-metod. posobie / A. N. Tatarko, N. M. Lebedeva. – M. : Izd. dom «Vyssh. shk. jekonomiki», 2011. – 238, [2] p.
6. Шевченко О. В. Національна ідентифікація у становленні Я-образу особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. В. Шевченко. – К., 2005. – 20 с.
Shevchenko O. V. Natsional'na identyfikatsiya u stanovlenni Ya-obrazu osobystosti [National Identity in the Development of Person's Self-image] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psykhol. nauk : spec. 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psykholohiya» / O. V. Shevchenko. – K., 2005. – 20 p.
7. Barret M. English children's acquisition of a European identity // G. Breakwell, E. Lyons (eds). Changing European Identities: Social-psychological Analyses of Social Change. – Oxford Pergamon Press, 1996. – 454 p.
8. Piontkovskaya D. V. The problem of contrast between the Concepts of «National Identity» and «Ethnic Identity» in Psychological Science / D. V. Piontkovskaya // European Applied Sciences. – 2014. – № 1. – P. 91–93.